

Район Києва між бульваром Тараса Шевченка та історичною місциною Кудрявець поблизу Львівської площі, можливо, не зажив такої слави, як, скажімо, Поділ або Печерськ. Не має він і якоїсь віками закріпленої власної назви. Проте є всі підстави віддати йому належне.

Справді, кожна тамтешня вулиця — чи то Бульварно-Кудрявська, назва якої вже промовляє про її розташування, чи то Гоголівська або Некрасовська — має свою непересічну історію та цікаву забудову, представлену цілим віялом архітектурних стилів: неоготика, неоренесанс, модерн, конструктивізм та ін.

Тут віддавна існував потужний осередок освіти й науки — численні інститути, училища, Астрономічна обсерваторія, медичні заклади, Народна аудиторія тощо. Чимало будівель цього куточка міста пов'язано зі славетними постатями вітчизняного культурно-мистецького пантеону — літератори Борис Грінченко, Микола Зеров, Олена Теліга, художники Микола Пимоненко, Федір та Василь Кричевські, Анатоль Петрицький, скульптор Олександр Архипенко, композитори Микола Лисенко, Кирило Стеценко та багато-багато інших...

ПРО ВУЛИЦЮ БУЛЬВАРНО-КУДРЯВСЬКУ

Ця вулиця, що слугує своєрідною віссю району, відносно невелика (майже 1,4 км) і порівняно з багатоміліметровою історією Києва відносно нова. Але в самій її назві криється згадка про давнє урочище Кудрявець та бульвар, прокладений іще у 1830-х роках від Бессарабської до Галицької площі. Це теперішній бульвар Тараса Шевченка (колишній Бібіковський — на честь київського генерал-губернатора), а Галицьку площу вже багато років ми знаємо як площу Перемоги.

У давнину урочище Кудрявець пролягало понад ярами та долиною річки Глибочиці й доходило межі так званого «міста Ярослава». Там, де тепер сходяться такі ж давні вулиці Велика Житомирська, Стрітенська та Рейтарська, у товщі земляних валів був прохід — дерев'яна Жидівська Брама — сучасниця Золотих Воріт. При ній, як водиться, юрмилося торжище. Звідси починався торговельний шлях на Дорогожичі, Білгород (нинішня Білогородка), Житомир та далі на захід. Згодом ця брама називалася Львівською.

Минав час. У 1730-х роках, коли зійшлися у двобої за узбережжя Чорного моря Османська та Російська імперії, у Києві за розпорядженням головнокомандувача російської армії генерал-фельдмаршала Мініха

було влаштовано головний склад боєприпасів та добрячого українського провіанту. Все це призначалося для російської армії, яка діяла проти турецьких тоді Очакова і Криму. У Києві від 1736 р. таном проводилися великі фортифікаційні роботи. Зокрема було зніщено старі — ще Ярославові — вали, поблизу Львівської площі їхня висота сягала 15–17 м. Звідси простягнувся новий вал, що пів до бастіону на майбутньому Обсерваторному пагорбі, яким панував над відкритим простором долини річки Либідь.

Після третього поділу Польщі 1795 року кордон невиситимої Російської імперії відсунувся від Дніпра (а біля Києва від Ірпеня) до Збруча. Тоді Львівську Браму розібрали, а заставу, влаштовану натомість, назвали Житомирською.

Що ж до Бібіковського бульвару, то у 1840-х роках він продовжився таким же прямим Брест-Литовським шосе, яке перебрало на себе зручніший рух із Києва на захід. Виникла торгівля і при кінці бульвару.

Після катастрофічного водопілля, яке трапилось навесні 1845 р., потерпілим мешканцям Подолу дозволили селитися обабіч Львівської вулиці, яка починалася від однойменної площі й вела далі на Лук'янівку. Район інтенсивно залюднювався. Згодом, 19 липня 1854 р., Міська Дума зазначила:

Чеховський провулок, 11. Декоративний рельєф

Будинок у Чеховському провулку, 4 береже пам'ять про цілу низку видатних осіб.

Тут у 1918–1931 рр. мешкав Кузьма Демидов (Демиденко, 1868–1931) — актор та співак (бас), котрий працював у славнозвісних хорах Марка Кропивницького, Миколи Садовського, Панаса Саксаганського. До 1926 р. служив регентом Володимирського собору. У цьому ж будинку в 1924–1984 рр. проживав зять Демиденка — Андрій Проценко (1902–1984), професор Київської консерваторії,

заслужений діяч мистецтва України, соліст оркестру Київського театру опери та балету. Добру славу по собі залишила його дочка Людмила Проценко (1927–2000) — історик, архівіст, краєзнавець, автор книг із київської некрополістики.

У 1929–1935 рр. тут також мешкав професор Київського політехнічного інституту Олександр Скоморохов (1874–1946), автор одного з перших в Україні підручників з електротехніки.

Проміжок між будинками 3 та 9 залишився незабудованим, згодом його озеленили. У повоєнні роки, коли ще не було телебачення, побутував звичай вечірніх прогулянок затишними вулицями та відпочинку в садах і скверах. Слово «парк» з'явилося пізніше. Дуже популярними були літні кінотеатри. Один із них, з урахуванням природного нахилу місцевості, облад-

нали у Чеховському провулку саме в отому проміжку. На торці будинку № 3 повісили екран, від вулиці відгородилися високим парканом — і новий кінотеатр отримав ім'я Чехова. Сюди ходили цілими родинами, тут призначали побачення закоханих.

У другій половині 1930-х років за подвір'ями парного боку Чеховського провулку в природній

уловині побудували чотирьохповерхову школу № 91. То був час, коли в усіх великих кварталах центральної частини Києва поставали школи. Адже в кожній кімнаті ущільнених комунальних квартир мешкала родина з дітьми...

ВІД ЛЬВІВСЬКОЇ ПЛОЩІ ДО ОБСЕРВАТОРНОЇ

З-поміж кількох навчальних закладів, розташованих довкола Львівської площі, найдавніший містився на Бульварно-Кудрявській, 2 у прибутковому будинку, спорудженому в 1901–1902 рр. за проектом архітектора Миколи Ка-

занського. Замовником проекту був відомий власник броварні та цегельні на Подолі німецький підприємець Міхаель Ріхерт.

На початку 1901 р. група київських художників — Володимир Менк, Володимир Орловський, Микола Пимоненко, Харитон Платонов, Іван Селезньов та Ольга Троїцька-Гусєва — організувала приватні класи живопису, малювання і креслення. Невдовзі вони були реорганізовані у Київське художнє училище, підпорядковане Петербурзькій Академії мистецтв, керувати яким обрали академіка архітектури Володимира Ніколаєва (1847–1911). Училище мало три

Бульварно-Кудрявська, 2

Свбаз біля Бульварно-Кудрявської
1930 р.

конкуренцією. Його крамниці містилися в найпоживальніших місцях, як-от на розі Хрещатика і Прорізної, а у даному районі — на розі Бульварно-Кудрявської та Дмитрівської (для зручності покупців там само містилася булочна «Константинопольська»). Найсвіжіші новбаси продавали і при фабриці.

Бульварно-Кудрявська завершується на розі вулиці Дмитрівської — межі колишньої Галицької площі. Тут, у просторому відтинку між бульваром Тараса Шевченка і Дмитрівською у 1860–1946 рр. ви-

Площа Перемоги, 1963 р.

рував Галицький, або Єврейський, базар. Вулиця Дмитрівська виникла під такою назвою в середині XIX ст. і сполучала одню базарну площу з Лук'янівською, де й тоді існує однойменний ринок. Він лежить у верхній величезного урбаністичного трикутника, колись утвореного трьома торжищами.

Офіційна назва «Галицький базар», як відомо, не прижилася, і старі кияни ще й досі кажуть про всю площу просто: Свбаз. Щоправда, свреба тут було не більше, ніж деінде в Києві. А від 1952 року це площа Перемоги.

Свбаз завжди вражав велелюдністю, а в роки нацистської окупації він набув інтернаціонального присмаку: тут чулася не тільки українська чи російська мова, а й німецька, угорська, італійська, доповнювані всім зрозумілою мімікою та жестикуляцією. Зрозуміло, що у такому Вавилонському стовпотворінні процвітали шахрайство та злочинність. Тому після війни базар закрили під приводом реконструкції, а «ринок випадкових речей», як він офіційно називався, перенесли на Володимирський базар. Проте стара прибазарна інфраструктура справно діяла ще десятки років, аж доки її знищила нова забудова.

На цьому завершується
наша прогулянка між Бульваром і Кудрявцем,
точніше навпаки: від Львівської площі
до площі Перемоги, або вододілом між двома
безіменними струмками, де тепер
пролягають вулиці Олеса Гончара
та Володимира Винниченка.

А на згадку про події новітньої доби —
меморіальний козацький хрест із написом
«Героям Небесної Сотні» біля Київського
інституту музики ім. Р. М. Глієра...

Зміст

ПРО ВУЛИЦЮ БУЛЬВАРНО-КУДРЯВСЬКУ

6

ВІД ЯРОСЛАВОВОГО ВАЛУ ДО ЧЕХОВСЬКОГО ПРОВУЛКА

11

ВІД ЛЬВІВСЬКОЇ ПЛОЩІ ДО ОБСЕРВАТОРНОЇ

19

ВІД ЧЕХОВСЬКОГО ПРОВУЛКА ДО ГОГОЛІВСЬКОЇ

29

ВІД ОБСЕРВАТОРНОЇ ДО ГОГОЛІВСЬКОЇ

36

НАВКОЛО ОБСЕРВАТОРНОГО ПАГОРБА

46

ВІД ГОГОЛІВСЬКОЇ ДО ДМИТРІВСЬКОЇ

70

Дмитро Васильович Малахов народився 1937 року в Києві. Закінчивши Київський інженерно-будівельний інститут, працював за фахом. Одночасно захоплювався киевознавством, яке згодом стало його основним заняттям: останні 20 років трудової діяльності був науковим співробітником Музею історії Києва. Член Національної спілки краєзнавців України, лауреат Премії імені Дмитра Яворницького. Автор понад 700 публікацій, зокрема 40 книжок, присвячених Києву та видатним киянам. Протягом багатьох років дослідник мешкав саме «між Бульваром і Кудрявцем» — тож ця праця є ще й свідченнями людини небезсторонньої, яка щиро вболіває за рідне місто.